

Віктор Гребенюк

ДІЯННЯ НЕБОЖИТЕЛІВ

Епічна містерія

Адаптоване видання

Луцьк – 2022

Це прозовий виклад першого в українській літературі завершеного великого поетичного епосу.

Оповідач подорожує потойбічними світами і перед ним розгортаються грандіозні картини тих сфер та сцени із земного життя небожителів. Червоною ниткою від найдавніших часів через наші дні й у майбутнє проходить ідея особливої місії Русі-України в житті людства.

Для широкого загалу читачів.

КНИГА МАЙБУТНЬОГО

Дивно так називати твір, котрий розповідає переважно про минуле. Але в ній – наше майбутнє. І ось чому.

Не раз вам, шановний читачу, доводилося чути про національну ідею. Що вона конче нам потрібна, але чи то вже є, але «не спрацювала», чи то її так і не сформульовано. У деяких інших народів вона і є, і стисло, яскраво сформульована, і – добра чи лиха – спрацюває десятиліттями й віками. «Німеччина – понад усе», «Москва – третій Рим, а четвертому не бувати», «Китай – піднебесна імперія»... Ці гасла хоч і неофіційні, проте міцно вкорінені в плоть і кров мільйонів.

Національна ідея може й не бути стиснута в такому короткому вислові. Національна ідея євреїв – їхня богообраність – просто впливає зі Старого Завіту; римляни владарювали над світом, бо вважали себе нащадками Зевса-Юпітера, і це просто впливало з «Енеїди» Вергілія...

Національної ідеї в такому розумінні українці ще не мали. Кажуть, вона для нас – у побудові незалежної держави. Добре, побудуємо, відстоїмо, зміцнимо, а далі що? Національна ідея повинна виражати ціль і смисл буття нації в теперішньому й майбутньому з уваги на минулий досвід. А ще посправжньому дієва національна ідея неодмінно має релігійну сторону.

Хто формулює національні ідеї? Пророки під Божим натхненням, мудреці, поети. Так-так, поети. От тому ж Вергілію запропонували написати книгу, що була б римською «Іліадою» й «Одіссеєю» водночас. Мовлять, він навіть перевершив Гомера і на підставі давніх легенд створив «Енеїду» – епос, що став ідеологічною основою римської могутності.

Деякі й сучасні народи мають великі поетичні епоси і в них виражають найвищі ідеї. Українці досі не мали. Першу спробу здійснив Панько Куліш за прикладом фінського діяча Ёліаса Лённрота: той записав епічні пісні-руни та розмістив їх за певним сюжетом, дописавши «містки», котрих не вистачало.

Скомпонована таким чином «Кáлевала» стала фінською «Одіссеєю» й «Енеїдою» водночас і різко піднесла національну свідомість цього народу. П. Куліш вирішив зробити так само з кобзарськими думами. Однак, надрукувавши в 1843 році першу частину епічної поеми «Україна. Од початку Вкраїни до батька Хмельницького», припинив цей важкий труд.

Спроби кількох інших вітчизняних письменників створити дещо подібне – чи то беручи за зразок епоси Гомера, чи «Божественну комедію» Данте – також, на жаль, залишилися незавершеними. Почав і завершив такий намір Віктор Гребенюк, який під псевдонімом Брат Віктор опублікував 2011 року книгу «Діяння небожителів». У ній міститься і стисло сформульована українська національна ідея. Вона й просто випливає з книги.

Оповідь Віктор починає від Адама: то не тільки перша людина, а й перший письменник. Далі читачі опиняються в Ноевому ковчезі. У ньому від потопу оберігають не лише тварин, а й таємничу книгу з Небес, у якій є пророцтво про майбутню Русь-Україну. Саме на ті землі, за Біблією, вирушає середній Ноїв син Яфét. Як стверджують науковці, саме наші землі стали прабатьківщиною яфетичних, або ж індоєвропейських народів, одним із цивілізаційних центрів, де з'явилися писемність, колесо, рільництво.

Незважаючи на це, Україна довгий час перебувала на узбіччі людства. Однак це триватиме не завжди, у тій книзі провіщено:

*«Країно букви, кóлеса і рала,
уділ Яфета, корінь середущий,
засіяла ти світ і засіяла, –
в кінці ж віків яскритимеш найдужче».*

Автор оповідає про святих людей різних часів із народів індоєвропейського кола. У подорожі потойбічними світами йому відкривається пророцтво про нашу Русь, осереддя індоєвропейців:

*Ти це скажи і правди не скриви...
Європа варта іншої глави,
її остання, отже, перспектива –
це спадок Кия, Щека і Хорива.*

І ще в іншому місці:

Свята Вкраїна – вісь Індоевропи.

Ось вона, українська національна ідея: знову маємо стати серцем цієї частини людства.

Однак не тільки в такому розумінні «Діяння небожителів» – книга майбутнього. Все на світі минує, і велич України, що припаде на останню епоху людського роду, теж промине. Хоч як ми любимо свою земну Батьківщину, але небесна Вітчизна – Царство Боже – безмірно величніша. Тож стати її гідними громадянами самим та вести за собою інших – ось найдостойніша мета. І в цьому допоможуть читачам розповіді Віктора про земні діяння тих, хто тепер на Небі.

Повне видання «Діянь небожителів»¹ – це доволі складна книга, писана непростим для сприймання творчим методом, особливою поетичною мовою, з безліччю приміток, посилань, натяків на факти з різноманітних галузей тощо. Для таких творів у світовій літературі склалася практика випускати ще й т. зв. адаптовані видання – для читацького загалу. Якщо це поетична річ, то її переказують прозою (залишаючи віршованими невеличкі фрагменти);

¹ Брат Віктор. Діяння небожителів: містерія-епос. Луцьк: Ключі; Волин. обл. друк., 2011. 256 с. Удостоєна Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Пантелеймона Куліша за 2015 р.

опускають детальні описи, необов'язкові примітки; надто ускладнені, «темні» місця викладають ясніше або вилучають.

Адаптовані версії власних книг можуть писати й самі автори. Віктор Гребенюк пішов цим шляхом і створив такий варіант своїх «Діань небожителів».

Вступні глави

У житті кожної людини бувають часи душевної втоми, зневіри, розчарувань. Було таке і в мене, особливо в релігії. Однак вирішив не опускати рук і піти за натхненням до Почаївської лаври. Та ба, у золоті церковних бань, іконостасів, пишних монастирських службах не знайшов розради.

*Я ніс скалки надії з тої прощі:
замість Живого – бачив тільки моці.*

Вертаючись, зупинився неподалік, на горі Божій. І тут сталося диво: я почув голос, тихий, немов півів янгольських крил, і справді – озирнувся й побачив Трьох Ангелів. Єдиними вустами Вони сказали мені: «Ще настане, Вікторе, час духовної зміни, для тебе й інших. опиши те, що побачиш і почувеш». І зникли.

Та замість Них з'явився мій ангел-охоронець. Одягнений у білі шати, він був майже прозорим, усередині ж його ряхтів огонь. «Авжеж, усе ще зміниться, – повторив і він. – Гряде нова епоха в Церкві та людстві, а Русь-Україна буде в осередді. Ти ж дивися й опиши, що тобі дано побачити».

Раптом усе перемінилось! Ангел узяв мене – й миттю підніс у вишину, далі, далі, і ми полетіли: над Почаєвом, над Волинню, Вкраїною, над планетою Земля. Ми полетіли над Усесвітом, у ті світи, де немає ні звичного нам часу, ні звичайного простору. Це годі описати людською мовою, навіть такою досконалою, як українська. Ми бачили велетенські космічні краєвиди, що їх неможливо побачити людським оком, і чули симфонію космічної музики, яку неможливо почути людським вухом.

Але те, що постало перед зором потому, вже легше відтворити словами. Десь іздолу, з вузької ущелини (мабуть, із нашого земного життя) виходили

вгору й клубилися три величезні круговерті, що не змішувались: одна – сніжно-біла, друга – чорна, третя – темно-сіра. Я придивився – аж це круговерті з людських істот! У чорній їх доволі багато:

*– Та хто ж ці, що вмиваються сльозами,
той вже старий, а той – у цвіті літ,
у чорнім клубищі тут поруч з нами?
З яких вони терзань, з яких то бід
оце усі стенаються в нестямі?
Прості селяни і розкішні дами...
«наш» батюшка і «їхній» єзуїт... –
усі летять настрашені так само.*

У білій круговерті людей значно менше і летять вони з чистими, натхненними лицами. Хоч і ці говорять різними мовами, та вдягнені переважно просто, в одезу різних часів.

У сірім клубищі людей найбільше, і всі вони пониклі, охлялі. Серед них є і бідно, і багато вбрані, з різних рас і народів.

«Хто ж вони, ці люди? Що це ми бачимо?» – питаю в проводиря.

«Коли помирає людське тіло, душа, як ти знаєш, не помирає, – каже ангел. – І кожному буде воздаяння за те, як прожив. Ті, котрі вже готові до Раю, летять у білій круговерті; хто, напевно, має потрапити до пекла – у чорній. Але більшість людей у земному житті чинять почасти добрі справи, почасти погані, і віра в них, хоч і неміцна, та все-таки є, проте очиститись покаянням вони так і не змогли. Ці – у сірому клубовинні. Однак за душу кожної живої людини йде у цих світах безперестанна битва. І за твою, Вікторе, теж. Ось поглянь».

Тільки-но він це промовив – як угледів я поруч себе нечистих духів у подобі велетів, таких, що не сягав їм і до гомілки. О, скільки їх!

*І кожен люто позирав спідлоба,
і променем лучав у мозок цілко,
і прошивав його півкулі обі,
що геть спливала кров'ю кожна жилка...
Вперіщила ж липка кривава злива,
й була гроза не громова – криклива.*

Чи ж я тут сам із цими потворами? Де ангел-охоронець? Де його підтримка? Ні, чутно й інші звуки: ген крокує світла рать, стає до битви із сатанинцями. Весь простір, аж по глибини Всесвіту, перетворився на поле бою. Ангели світла й «ангели» темряви силилися голірuch, билися мечами – не металевими, а жмутками променів, падали й піднімались, і часами здавалося, що битву за мою душу світлі сили програють.

Але вони врешті перемогли! Посічені ангели гоїлися на очах, піднімались і линули увись, темні ж духи усотувались у твердь.

«І так іде тут безперестанна боротьба за кожную людську душу, май на увазі», – з'явився поранений, знесилений ангел-охоронець.

«А де ж я зараз перебуваю? Що це за сфера, що за місцевість?» – розглянувся навкруги.

«Це місце католики називають *лімб*, православні ж ніяк не називають, але знають, що воно є. Не Рай, не пекло і, зрозуміло, не чистилище. Можна сказати – самісінький край пекла, на якому, однак, не страждають. Тут до Страшного суду перебувають чисті душі неохрещених: ті праведники, котрі не знали Христа, невинні діти... Сюди, крім них, за повелінням Вищої Сили можуть спуститись із Раю угодники, з аду – піднятися мерзотники, щоб розповісти про свої земні діяння. Бо ж ти, живий, не можеш одвідати їх у їхніх сферах».

Я пройшовся, щоби побачити, хто ж тут є. Декого заввидів і почув, та не здивувався, що вони серед спасених. Однак декого аж ніяк не надіявся стрінати поміж них. Як-от Будду: виявляється, індійський праведник, що жив

за шість віків до Христа, увірував у Нього вже осьде. Не сподівався, що уздрію в цих сферах і Магомета. Мусив одразу звернутися, збентежений, до апостола Петра, і він роз'яснив мені: коло преподобників насправді куди ширше, ніж нам здається.

А які тут дивовижні храми: постійно змінюються, самі собою будуючись у різноманітних стилях; ікони в них оживають і святі виходять із золочених рам, гучно славлячи Бога!

«Вікторе!» – хтось гукнув. Я озирнувся й одразу впізнав їх: це стояли трохи віддалік Данте і Вергілій. Хутко підійшов і поштиво вклонився.

«Далі супроводжувати тебе велено нам. На цій межі світів ти не просто почувеш розповіді тих, хто діяв колись у людстві й Церкві. Ти побачиш їхні вчинки наочно, мовби на сцені. Однак не актори гратимуть перед тобою.

Ні! це не п'єси. Це – тобі видіння.

Ні! не актори. Справжні діячі.

І це життя, а не артиста вміння;

отрута, блуд, пощерблені мечі –

і відданість, і віра, і боріння.

У своєрідному “театрі” ти побачиш “вистави” із подій різних часів, що сталися поміж різних народів, але “гратимуть” перед тобою самі історичні особи. А повернувшись на землю, заримуєш усе побачене на папері – у драмах і трагедіях, аби люди навчилися щирої віри од нинішніх небожителів. А ще аби зрозуміли Боже призначення для Русі-України. Отож, ходімо».

Я зайшов із Вергілієм і Данте у мовбито велетенський театр, сів у крісло, більше схоже на тугу хмарину, і приготувався дивитись.

Трагедія «Пророцтво Адама»

У сім'ї перших людей усі зайняті працею. Єва, її невістки Левуда (жінка Авеля) і Келімат (Каїнова дружина) прядуть. Сини ж тим часом у полі: той порасє землю, той – коло худоби. Здавалося б, ідилія.

Адам же, винахідник письма й перший поет, пише книгу. Викладає в ній і перебування в Раю, і гріхопадіння, і вигнання, і нинішнє буття. У віщому натхненні бачить і той час, коли в їхнє життя прийде смерть, і то смерть од насилля:

Адам:

Про це – моїх рядків печаль найбільша.

Боюсь, чи кров не заплямує вірша.

Єва теж має тяжкі передчуття, їй сниться якийсь невідомець, що нищить порядок і любов між людей. Адам розгадує цей сон, він знає, хто це: Люципер, або ж Осяйний, – колись найвищий ангел, котрий, одначе, збунтувався проти Бога, підбив оце ж їх на гріх у Раю, а тепер силкуватиметься посіяти чвари й поза Раєм.

Келімат і Левуда не вірять у це:

Як може бути світло – темнотою?!

Шляхетність як – ошукою простою?!

Вони все ще сестри й подруги, хоча їхні чоловіки (помічено вже не раз) недолюблюють один одного, доходить аж до стусанів.

Та ось тато з мамою пішли, а їм являється... хто ж? О, його манери витончені, мова сповнена компліментів, одяг яскравий, думки сміливі! Невже

це і є той «зловонний аду випар»? – Та ні! «Служник я ваш, бо я ваш старший брат».

Люципер знає, чого найбільше прагне кожна з них. Бажаєш земних скарбів – ось тобі поклади золота, діамантів у твёрді! Бажаєш найвищих знань – вони відкриваються тобі в наднебеснім польоті! Тільки визнай Люципера, а не Бога, за свого провідника. Він же гарний, делікатний, розумний – зовсім не такий, як його малюють.

Але ейфорія Левуди й Келімат була недовгою: ген звіддала почули передсмертне волення Авеля, стривожились – і Люципер щез. А в душі подруг і сестер одразу вселилася ненависть.

Вони знову там, де й були. У житло приносять мертве тіло Авеля, й Адам скрушно зітхає: ось і збувається його пророцтво.

Адам:

Уперше вимовляєм слово «смерть»...

*Вона прийшла вже владною ходою,
щоб смутком сповнити цей світ ущерть,
поставивши у чергу й нас з тобою.*

А Левуді не до міркувань, вона грубить батькові, прагне помсти за чоловіка, рветься шукати Каїна, щоби й Келімат стала невдовзі вдовою. Сестра не пускає її. У сутичці Левуда вбиває Келімат.

Украй знеможений, вертається до рідних перший убивця – Каїн. Якою ж була причина братовбивства? Заздрість.

Каїн:

*Йому – сини, у мене – лиш дочка,
він – здоровань, мені – самі недуги,
дружина в нього – жвава, беручка,
у мене – ледащиця недолуга...*

І він повірив нашептам Люципера, що треба «вийти з кола цих обставин» й убити Авеля. Та скоївши злочин, Каїн одразу ж побіг до вгрозжі колишнього Раю й, припавши до мурів, благав у Бога прощення.

Каїн:

...Я в братній крові – коло брами Раю...

І Він мені прошепотів: «Прощаю...»

Проте Левуда з цим зовсім не згодна. Як?! Попросити прощення за такий великий гріх, нехай навіть вельми щиро, – і буде прощено?! І вбивця, повернувшись до людей, поруч із нею буде спасатись і ще чого доброго заслужить раювання?! Ні, ні й ще раз ні! Його самого належить убити!

Вражений такими словами, Каїн вирішив добровільно накласти на себе руки. Проте Адам роз'яснює всім, як важливе Боже прощення.

Що ж далі? Поховати померлих, зібратись у дорогу і вирушати на захід, каже Адам і заповідає: коли ж і йому настане час помирати, нехай поховують його на горі, що називатиметься Голгофа.

Драма «Світло в ковчезі»

Двоє сторожів напідпитку обходять єрусалимський цвинтар «Голгофа» та й варнякають собі. Вже всім не знати як набридли ті проповіді Ноя: що всі, мовляв, погрузли в гріхах, що треба каятися, що вже ось-ось Бог нашле на світ якийсь там потоп... Та обійдемося без його казань! У нас он які видатні вчені, мислителі, політики – велети! Який у всьому достаток! І свобода! І прогрес! Ніхто не боронить: віриш собі, то й вір, але того ханжу Ноя добре було б відлущувати, якщо вже не забити.

Раптом сторожі запримітили когось із лопатою біля могили праотця Адама. Хутчій туди!

Овва, так це Ной! Одкопав кості першої людини і хотів їх украсти! Ото-то праведник!.. Сторожі зв'язують Ноя, глузують.

Ной:

Знущайтеся, беріть мене на кпини...

2-й сторож:

На кольки він тобі, кістяк Адама?

Ной:

Я забираю скарб із дна морів.

1-й сторож:

Здурів старий.

2-й сторож:

Як стій-дивись – здурів.

Довелося Ноєві сказати, де в одязі гроші, й відкупитися. Сторожі розв'язали порушника порядку, і він, забравши моці Адама, пішов у ковчег.

...Усередині величезного судна – уся його родина: дружина Емзара, старший син Сим із жінкою Седектелебаб, середульший Яфет із жінкою

Адатанесес, менший Хам із жінкою Наельтамаук. Оце й усе людство, що може спастись, інші – не захотіли.

А може, ще хто схаменеться? Чутно розкоти грому, небо затягнуло чорними хмарами, почався дощ, знявся вітрище, вперіщила злива! Ще якусь мить, ну ще... Ні, більше нема нікого. Доводиться задраювати люки.

Велетенський корабель мало-помалу став підніматись на воді, що все прибувала, а Ноеві сини з жахом дивилися в ілюмінатори, як в останніх конвульсіях потопав світ. Невдовзі й дивитися не було на що, ковчег поплив темними хвилями під темним небом.

Одначе в самому ковчезі – світло: посередині людського житла на столику лежить дивовижна книга, мовби золота, з якої лине сяйво і чутно приглушену мелодію. «Що це?» – запитують усі главу сімейства. Ной відповідає: цю книгу принесли йому з Небес херувими, в ній викладено майбутнє людства, і як уберегтися від підступів злих духів, і як лікувати тілесні недуги. «Се найбільша коштовність, котру ми забрали в новий світ, окрім нас самих. Але на сьогодні досить, ходімо спати. Вже, бачте, і світло тьмяніє».

Усі повлягались і, до краю потомлені, швидко поснули.

Ба ні, Емзара будить Ноя й тихенько говорить: «Ти кажеш, що та книга – найбільша цінність. Але сини матимуть її за цінність як товар, як бариш, та й пересваряться через неї. Заради миру між синами – викинь ту книгу, Ною, прошу тебе». Ще й іншими словами вмовляла, та так, що Ной уже став вагатись: а як і справді?..

Пошепки будить Сима Седектелебаб: «Слухай-но, чоловіче, а коли помре батько, чиєю буде та книга? Як він заповість? А що як перекаже її вам у спільну власність? А ти – старший брат, мав би право на неї сам. Закінчиться потоп, відбудуємо Єрусалим, у ньому правитимеш ти, а книга знань у твоїм володінні буде заporукою твоєї влади». – «Не впізнаю тебе в цих словах, жінко, але... хм... твоя правда. Що ж робити, га?»

Тихцем мовить до Яфета його Адатанесес: «Мужу мій коханий, чи ти знаєш вартість отієї книги? Не в золоті її вартість, а в знаннях, записаних у ній. Дарма, хто її матиме *колись* у власності. Прочитай цю книгу першим, то й будеш паном перед усіма. Забери й прочитай, потім віддаси».

Та ті шепоти розбудили Хама. «Це ти, жінко? Нема спокою...» – «Та ні, я мовчу, але твої брати, чую, хочуть украсти книгу. Гляди, не проспий». – «Отакої! Начувайтесь, злодії».

Усі четверо – Ной, Сим, Хам і Яфет, – кожен зі свого боку, підкрадаються до коштовного фоліанта. Аж умить книга спалахує, осяваючи все приміщення! «Злодій! Ганьба!» – гукає один на одного. Та тут же кожен і засоромився: кожен-бо хотів присвоїти книгу.

Ной першим здогадався, що сталося: це не їхні жінки підмовляли їх до злочину, це Люципер шепотів жіночими голосами. Розсварити батька із синами, розсварити братів – ось чого він хоче, тож намацав у кожного в душі слабину. Але сяйво із того Письма проганяє підступи диявола.

«Що ж закарбовано на цих золотих пластинах? Чи дозволено нам зараз хоч би заглянути?» – запитує Хам.

Ной:

Не думайте, що накладаю вето...

Будь-де пройдімось низками святими.

(Розгортає Писання.)

Отож, речу: «Поширить Бог Яфета...»

І ще: «Він житиме у шатрах Сима...»

Це значить, нащадки Яфета стануть дуже численними, шатро ж – то символ гостинності.

А ось інші слова. Колись людство говоритиме різними мовами і складатиметься з різних народів. Бог розсіватиме народи й виводитиме одні з одних. Наприклад, римляни, розійшовшись з Італії по різних усюдах, стануть

предками французів, іспанців, португальців, румунів, а русичі, прищепивши свою культуру племенам угро-фінів, – предками росіян. Якщо якийсь народ буде в осередді світової історії, то згодом зникне, а той, що був на узбіччі, стане в осередді. Об'єднає ж усіх нащадків Ноя таємничий і невідомий Син Марії.

Та ці передвіщення, прочитані з небесної книги, ще лишилися недоступні тим, хто зміг тоді їх почути.

...Минули роки. Ной, довго проживши й багато потрудившись, уже при смерті. Оточений родиною, дає останні настанови й останній раз пророкує. Щодо Яфета, який прийде на землі майбутньої Русі, а звідти його нащадки розтечуться по всьому світові; щодо Сима, на потомків якого буде покладено уберегти поклоніння Єдиному Богові; щодо плекання любові між братами... І на цих словах помирає.

Однак сини пересварилися тут-таки, при ще не схололому батьковому тілі.

Хам:

Помер?!

Яфет:

Помер...

Сим:

А заповіт нащадкам?

Яфет:

Та ж мовив щойно...

Сим:

Все лиш про любов!

А про майно, либонь, не мав і гадки.

Я весь – любов, до самих піддошов,

та ж є іще у нас якісь і статки.

(Забирає скрижалі.)

*Цю книгу я беру без перемов
(мій крок, без сумніву, схвалив би татко).*

Образи, сперечання братів, особливо Сима з Яфетом, припинила сама книга: вона почала по-особливому мигтіти, показуючи, яке місце треба прочитати їм зараз. Сим розгорнув і продекламував:

*«Країно букви, колеса і рала,
уділ Яфета, корінь середуций,
засіяла ти світ і засіяла, –
в кінці ж віків яскритимеш найдужче».*

Це провіщення про Русь-Україну. На її майбутні землі й пішов середній син праотця Ноя зі своєю сім'єю. Звідти яфетичні, або ж індоєвропейські народи перегадом освоять Європу, великі простори Азії, а ще куди пізніше – Америку й Австралію.

Такий початок путі.

Інтерлюдія 1

Інтерлюдія – це текст між діями багатоактної п'єси, а в «Діяннях небожителів» – після кожних двох одноактівок.

Коли закрилися лаштунки після «Світла в ковчезі», до мене звернулись Вергілій і Данте (вони були глядачами поруч зі мною).

«Ми залишили Яфета, коли той зі своїми нащадками зібрався йти в незвідані краї, що далеко згодом назвуться Україною-Руссю й стануть одним із центрів цивілізації». Ту частину світу, яку опанує яфетичний люд, називають Індоевропою. Тому Вергілій і Данте, відкриваючи куліси для наступних п'єс – про християнських діячів, просяялих на наших землях, – кажуть:

Отож, туди спрямуйте свої стопи:

Свята Вкраїна – вісь Індоевропи.

Трагедія «Андріївський хрест»

Знаємо: вважається, що апостол Андрій Первозваний побував на місці майбутнього Києва і поблагословив його. Однак у «Літописі руському», де й міститься перший запис про це, також записано, що жоден апостол ніколи не бував на Русі. Так само й щодо місця кончини святого Андрія: «загальновідомо», що він загинув у місті Патраї (Патри) у Греції, але є й думка, що в іншому місті Патраї – грецькій колонії на теперішній Кубані.

Після смерті, воскресіння й вознесення Христа ученики Його розійшлися по світу. Ішли вони проповідувати Христове вчення і до язичників, і до юдеїв, і до тих, хто шукав Бога, називав Його *безіменним Усевишнім*, чував навіть про істинне вчення, але ще не знав його. В одну таку напівтаємну громаду єдинобожників у місті Патраї на Кубані (тоді це було Боспорське царство в союзі з Римською імперією) і прибув Андрій Первозваний.

У підпільному приміщенні зібралися віруючі: чоловіки, жінки, рабовласники, вільновідпущеник... Прийшов уперше і раб-слов'янин Рус.

Керівник громади Аполлоній до Андрія поставився прохолодно: а що як гість забере від нього владу. Проте громада відразу приймає апостола за свого, ставить на чолі хору, щоби співати хвалу невідомому їм Божеству. Апостол проповідує, але не все з його слів сприймає Рус, – про «легке ярмо» християнства, про служіння Богу...

Рус:

То й так раба всі мають за скота,

і ще поверх – легкого хомута?!..

То мушу рабувати вже обом:

не тільки панським – Божим бути рабом?!

Апостол роз'яснює: «легким ярмом» називається любов до людей, а служити Богові треба так, як сини служать у батька. «Он воно що! Тепер зрозуміло».

А от Аполлоній усе більш підозріливий до прибульця: всюди той проповідує відкрито, на площах, та ще й на місці кожної проповіді вкопує Х-подібного хреста як символ Христового вчення. І вчора так зробив у їхньому місті, чим розлютив місцеву владу. А завтра – свято на честь Прометея, він і завтра так учинить, еге ж? Громада опиняється під загрозою. І загроза ця вже неподалік.

Філодеспот:

Ой, браття, твалт! Бряжчать мечі і збруя!

Таких іще не бачив я облав!

Деметрій:

З яких причин уся та веремія?

Філодеспот:

Хотять знайти й скарать авву² Андрія.

«Мусимо тобі пояснити, отче, – звертається до апостола знатний вірянин Комосарій: – ми хоч і віруємо в Єдиного Бога, однак шануємо й закони батьківщини. В нашому царстві релігійна терпимість, але прилюдно ганьбити богів, не віддавати їм почестей – це порушення державних законів, які дехто з нас і писав свого часу. Так що вибачай, ми патріоти... Ще далеко не пора відкрито сповідувати нашу віру». Це думка просвічених членів громади, шанованих у місті.

Апостол проти: є вища, небесна Вітчизна з її законом – поклоніння Єдиному Богові без жодних поступок.

² Авва – отець.

А вояки, що мають арештувати Андрія, все ближче. Кожен присутній буде під підозрою. А що як арешт? А що як страта? Що робити, що??

І тут у когось з'явилась ідея: доки не дійшли солдати, самим зв'язати апостола й видати владі. Хтось зрадив, хтось одвів погляд, тільки Рус, той, хто вперше почув про Христову віру від Андрія, заступився за нього.

Перший вояк:

Ім'ям царя!

Другий вояк:

Ні з місця!

Третій вояк:

Аніруш!

Перший вояк:

Хто з вас Андрій, посланник з Віфсаїди?

Аполлоній (показує на Апостола):

Зв'язали ми ремінням, і чимдуж.

До суду! і на хрест! і до аїду³!

Скінчилася твоя ловитва душ.

Уже не попливеш і не поїдеш.

Рус:

Ба не злочинець він – блаженний муж!

...А наступного дня апостол уже висів на своєму Х-подібному хресті посеред міської площі. Крім охоронців, поруч – тільки раб-слов'янин. Йому й повідав на останньому подиху посланець Спасителя: прищепиться на Русі, де «прабатьківство Яфетових племен», учення Христове, з Русі просяє на інші землі – та об'єднає всі народи, що колись вийшли з неї.

³ Аїд – у давніх греків «той світ».

Трагедія «Від апостольських порогів»

Апостольськими порогами називають Рим, бо там трудився і загинув за віру апостол Петро, перший Римський Папа. До 1054 року християнство не поділялося на католицтво та православ'я, Русь охрещено за часів єдиного християнства (тобто віра одна, але обряди багато в чому різні). У Римі й розпочинається дія наступної п'єси.

96 рік. Римською державою керує Доміціан, і його правління – серед найстрашніших в історії Риму. Він має титул імператора, проте формально ще діє республіка. Римляни вірили, що в очільників їхньої держави нібито вселяється найвищий бог Юпітер, тож імператори були їхніми верховними жерцями й посмертно їм воздавалися божеські почесті. Але Доміціана з роду Флавіїв першого *за життя* стали йменувати богом, його родовий дім перетворили на храм. Така необмежена влада й нечувана слава швидко перетворили Доміціана на кривавого диктатора. За його правління розпочались і масові гоніння на християн.

...Імператор сьогодні в Колізеї. Римляни люблять жахливі видовища, тож їм нині є на що подивитися: на арену випускають християнок, їх терзають хижі звірі. Однак несподівана злива і страшенна гроза перебили «атракціон».

А в палаці всі ждуть імператора: сановники, жерці, раби... Серед придворних лакуз – на жаль, і видатний письменник у жанрі епіграми⁴ Марціал. Аж ось і Доміціан – сорока п'яти літ, високий, лисий, самозакоханий, із обличчям мужоложника.

Доміціан:

Чи хто не видів величі моєї,

⁴ *Епігра́ма* – дошкульний вірш із несподіваною кінцівкою.

що просіяла нині в Колізеї?

Але у вельможі Торкуціана значно сумніший настрій: «Скільки тих християн знищуєм, а їх усе множитья. Раніше то була віра поміж переселенців-євреїв, потім і місцевих рабів. А тепер дедалі більше серед них вільних римлян, і то не самих простолюдинів. Навіть сенатори! Навіть твоя племінниця, наслідуюся доповісти! І все через їхнього Папу, їхнього єпископа Римського. Час знову вжити силу, владарю».

«Хто ж він, Торкуціане?»

«Твій двоюрідний брат Климентій».

«Отакої! Ну що ж, приведіть».

Климентія привели закутого в кайдани. І ось у такому нерівному становищі йде розмова близьких родичів, раз по раз у грізних розкотах стихії.

Доміціан не має дітей, його єдиний син помер немовлям, і він зробив спадкоємцями по своїй смерті синів Климентія. Знає навіть час своєї кончини, бо ще в юності йому навіщували: заріжуть котрогось дня місяця германіка (вересня) о п'ятій пополудні. Нині 18 германіка, тож це може бути й сьогодні. Але ж Климентові сини – християни, а імператором (значить і первосвященником Юпітера) християнин бути не може, ось у чім біда. Загине Доміціан – і загине вся державна споруда, яку він зводив і плекав, згине й велич роду Флавіїв.

Ба ні, відповідає йому Климент, вихід є: треба припинити гоніння на християн і проголосити Христову віру легальною.

Климент:

То, брате, збережи і храм, і трон:

віднині у своєму володарстві –

од Каспію аж ген по Альбїон⁵ –

⁵ *Од Каспію аж ген по Альбїон.* – Римська імперія тоді сягала від Каспійського моря по Британські острови (латинська назва – Альбїон).

*спини стражденне християн митарство
і нашу віру уведи в закон.*

Ця гадка не викликала гніву в імператора, навпаки. «Зажди-зажди, а в цьому щось є... Небесне Царство має одного главу, так?». (Вбігає сановник зі страшною вістю: од блискавки загорівся головний храм Юпітера! Проте імператор весь поглинутий розмовою.) «Так. Єдиного Главу, Єдиного Бога». – «А ваші богослови хіба не вчать, що земна держава має бути подібна до небесної?» (Вбігає другий сановник: блискавка влучила у храм, перероблений із дому Доміціана! Однак він і на це не звертає уваги, слухає Климента.) «Є така думка. І наше Святе Письмо ніде не згадує про демократію». – «Отож-бо! Я охрещусь і розжену парламент! Він сам себе розжене! А я стану первосвященником Єдиного Бога, за римським звичаєм. Вже завтра, шкода, що не сьогодні, але вже завтра ти охрестиш мене і римлян у Тибрі⁶».

Такий поворот Климентові не до вподоби. Адже перед тим як охрестити дорослого, його треба навчити істин Христового вчення і переконатися, що він це засвоїв. Але імператор не терпить заперечень. Не згоден? Негайно на каторгу!

Папу виводять, а третій сановник із жахом кричить, що блискавка влучила в сам оцей палац і він уже горить! «Це знак Юпітера! – гукають Доміціану його вельможі. – Від тебе відвернулися боги! Геть тирана!» Й один із наближених завдає йому смертельної рани.

Бездиханного тіла щойно всевладного диктатора тепер ніхто не боїться, навіть найнижчі лакузи.

Марціал:

«Храм» Флавій вже рухнув під грозами.

⁶ *Тибр* – ріка в місті Рим.

«Бог» – у крові... Це варто епіграми!

Переступає через труп.

Усі розходяться.

Проте за мить до смерті імператор покарав Папу засланням, і рішення ж ніхто не скасував. Вирок має бути виконано, порядок є порядок.

Місце заслання християн – Таврика, сучасний Крим, каменярні поблизу міста Херсонес (слов'янська назва Корсунь; нині в межах Севастополя). Але мало хто з одновірців сприймає тут Климента за главу Христової Церкви. Адже Папа сидить собі в казармі, бо належить до знаті, такий закон, а всі одновірці знемагають від каторжної праці. Не виступає він і проти влади, проти многобожжя в Криму, а серед каторжан чимало людей запальних, їх не зламало заслання. До того ж, вони потерпають від нестачі води, а знатний в'язень і тут має який-не-який привілей. Але все можна змінити.

1-й каторжанин:

А ти нас чудом хоч одним сподоби.

Климент:

Від Бога чудо учинити рад я.

Що ж просите у Господа?

Усі:

Води!!!

Корнелій:

Напій водою нас!

Фів:

Вперед веди!

Папа виходить, гаряче молиться, ударяє посохом – і диво: з-під каміння б'є джерело! Усі радіють, вони мають таку жадану воду, але мають і релігійного вождя. Тепер гарячим головам усе ніпочім, каторжани вчиняють бунт, валять статуї богів. І ніхто вже не чує голосу Папи, який благає не нищити витворів мистецтва.

Одначе бунтарів хутко скручують. І вирішують не вбивати всіх, а тільки Папу – втопити в бухті неподалік. В'язні-християни так надіялися, що той учинить іще одне чудо і якось врятується, але стали свідками його страти.

Проте наступного дня тяжко розхворівся начальник гарнізону, а хтось нібито бачив, що тіло Климента лежить на острівці посеред бухти. Спорядили човна: а що як сталося-таки чудо, і він живий, і може зціляти?

Коли тіло перевозили, весляр оглянувся – йому здалося, що небіжчик ожив і сидить, та згодом переконалися, що все ж мертвий. А з неба почули глас: Папа Римський Климент загинув у Криму, щоби звідси християнство прийшло на Русь.

Інтерлюдія 2

Цього разу до мене говорить лише Данте.

«У Святому Письмі мало сказано про Андрія, ще менше – про Климента, але їхня роль у ширенні Христової віри на Русь-Україну велика. Від часів Яфетових нащадків, що розійшлись по всіх усюдах, аж до князя Кия Руська земля була далекою околицею світу. Та й згодом про неї мало що знали. А в християнські часи вона знову стає великим осередком цивілізації.

*Завдячуйте ж Андрієві та Климу –
послав Господь їх до Кубані й Криму.*

З їхньої місії розпочинається свята Русь – увесь сонм угодників Божих, що просяяли на цих просторах. І хоча мало хто ходив тією стежкою в наступні віки, проте вона не заросла. Розповімо тобі про батька й сина, які стали першими мучениками Христової віри у вашій країні».

Трагедія «Федір і Іван»

Незадовго до хрещення Русі християнство в її стольному граді було вже добре відоме. Чимало купців, за походженням варягів (вікінгів), та й місцевих русинів уже прийняли нову віру. Проте ставлення до християн було різне: одні сприймали їх стримано, інші – насторожено, а то й вороже.

У язичницькій релігії наших предків теж були тоді різні тертя. Певною мірою вона вже наблизилась до єдинобожжя, проте консерватори не здавалися.

У такій обстановці розвивається дія цієї п'єси. До Києва повертаються дружинники князя Володимира. Далеко на Поліссі русичі розгромили ворожі племена ятвягів, тож належить скласти достойну дяку богам. Але як саме? Волхв Хоругич каже: *«Рядок – в літѡпис і билина – гусям»*, та ще жертвоне узливання молока й вина до підніжжя ідолів. Овва, цього замало, каже волхв Ухоріз: *«взблагодарити за таку перемогу треба ще й людською жертвою, хоч і давно вже того не робили на Русі»*.

Вони в усьому різні, ці волхви, хоч і разом зростали. Хоругич журиться смертями руських витязів, жаліє водночас і ятвязьких матерів, які втратили синів на війні; Ухорізові ж така *«м'якотілість»* не по нутру, ворогів шкодувати нічого. Так вони в суперечці й розходяться геть, не бажаючи відступитись кожен од свого. Ухоріз же намовляє князя таки згадати про давній звичай.

Разом із дружинниками вернувся з війни й Гордята. Надіявся не тільки на почесні киян, а й на захоплення ним, героєм, своєї дівчини Малуші. Та ба, доки він був на війні, Малуша покохала іншого – християнина з варягів, Івана, купецького сина.

Гордята:

Дак то Івашка? Бісовий святенник!

Красунчик, не мужчина-войовник.

Та він і курки не заб'є, напевно.

Малуша:

Я купно з ним іскоротаю вік,

А буде Бог його при нас недремно.

Мій суджений Іван, мій чоловік.

Гордята (хапається за меча):

То я лемішка чи я все ж Гордята?

Ні, буде ця любов таки потята!

Тим часом у покоях багатого купця-варяга на ім'я Ту́ри, що в хрещенні прийняв ім'я Феодор, точиться непроста розмова зі священником Власієм. Феодор лежить важко хворий, та ще більше йому болить, що мусить приховувати свою віру. За християнство в Києві, звісно, не вбивають, однак бути християнином – не мати добрих баришів, не мати кращих місць для торгу, не мати хоромів поруч із княжими теремами. А син от не ховається з вірою, ходить до церкви...

Отець Власій радить недужому спокутувати цей гріх – якщо доведеться, то навіть і смертю. Сьогодні будуть приносити в жертву богам якусь людину, тож хай привселюдно засвідчить свою віру та закличе князя й народ навіки припинити цей кривавий звичай. Авжеж, Феодор готовий.

Син Іван чує цю розмову і в сум'ятті виходить. Як допомогти батькові, як порятувати? Одначе тільки-но вийшов син – і Феодор відмовився. Священник сам іде на вірну загибель.

Треба піднімати всіх християн Києва й оборонити батька, вирішує Іван. Аж тут прибігає радісна Малуша: вона готова сказати коханому «так» та ще й охреститись. Іван мусить вернутися до батька й священника: що ж діяти зараз?

Але що це за гомін на їхньому подвір'ї? Виходять на ганок – подвір'я повне збуджених людей, а волхв Ухоріз накладає на Малушу погребального

вінця. То за намовою Гордяти жереб на закляння богам «випав» на неї й Івана. Тут уже годі приховувати свою віру, потрібна рішучість.

Феодор-Тури:

Бог єсть один лиш. Римляни і греки

всі стали під Христові корогви.

Молю Творця, віднині щоб й навіки

громаду їх поповнили і ви...

На сім стою, доки склеплю повіки.

Який там жереб кинули волхви –

байдуже християнам. Гетьте, пріч!

Не дам дітей я бісам. Кінчив річ!

Отакої, ніхто не знав, що варяг Тури – християнин. Та ще й зневажає руських богів! Убити їх усіх!!

Розлючена чернь і ратники підрубують дерев'яні стовпи, на яких тримається покрівля ганку, вона падає на Івана й Федора, розлючений натовп накидається й добиває їх.

Трагедія «Борис та Святополк»

За кілька літ по смерті Федора й Івана князь Володимир охрестив Русь. На місці їхньої кончини велів закласти перший у країні мурований храм – знамениту Десятинну церкву. 1015 року великого князя тут і відспівали.

Володимир помер несподівано, заповіту не залишив. Найстаршим сином, але прийомним і ще від шлюбу язичницького, був Святополк, однак за непослух Володимир посадив його в темницю. Та й народ і військо не хотіли Святополка на чолі держави. Хотіли Бориса, проте він був молодший літами.

Про смерть великого князя Святополк довідався першим. Він вирвався з тюрми і мерщій поховав вітчима, не звістивши інших синів (а їх у Києві не було).

...Похоронна відправа закінчилась, біля саркофага лишився тільки Святополк та кілька його бояр. Та ще Малуша, уже стара, випадково задержалась у далекому кутку церкви і, прихована пільмою, стала свідком страшних розмов. Святополк прагне стати великим князем, але для цього має повбивати своїх зведених братів – Ярослава, Святослава, Бориса, навіть підлітка Гліба. І ще, виявляється, у нього бувають напади психічної хвороби.

Коли Святополк зі своїми прихвоснями пішов із храму, Малуша поспішила до Передслави – сестри Бориса і Гліба. Їх, насамперед Бориса, треба попередити, негайно!

Проте Борис перш одержав листа від Святополка – улесливі слова про мир між братами. Борис із військом зараз далеко в степу: є небезпека, що кочівники хочуть напасти на Русь.

Борис (тримає сувій):

...Таке послання написав мій брат.

Що мовите ви, друзи мої, вої?

1-й дружинник:

Та це брехун од голови до п'ят!

2-й дружинник:

Якого підступу він ще не скоїв!

Георгій:

Нас вісім тисяч. В кожного булат.

Веди на Київ збройною рукою!..

Борис:

В степах орду збирає супостат.

Війна тепер в Русі помеж собою –

було б то зовсім, далєбі, невлад.

Мир на Русі – такі мої устої.

Військо розчароване, розходиться від Бориса.

Він залишається сам зі своїм найближчим другом Георгієм. Не сумнівається в нещирості Святополкових слів, знає, що чекає його смерть від братового меча, але й на брата в такий грізний час не піде. Так і сталося: найближчої ж ночі бояри Святополка підкрадаються і вбивають їх.

А до Гліба, який зараз аж поблизу Смоленська, листа від Малуші принесли першим. Та тільки-но прочитав його, як ті самі бояри напали й на нього. Побачивши, до чого йдеться, Гліба зарізав його ж кухар.

А от Святослав не став дожидатися смерті від Святополка: мерщій подався до свого тестя, угорського короля, аби повернутися на Русь із підмогою. Та Святополкові бояри вже ген у Карпатах настигли і його.

Тепер єдиною перепоною до престолу залишився Ярослав. І він повів боротьбу.

Душевна ж хвороба у Святополка Окаянного все посилюється. Йому ввижається, що поруч ходить іще один Святополк (роздвоєння особи), що він перетворюється то в тварину, то в річ (транзитивізм)... Ось-ось нагряне Божа кара, хтось виглядає он із-за того куща, щоб убити його, збирається онде

гроза, щоби влучити в нього! В такому постійному страху велить скоріше нести себе лісами й пущами, далі й далі, до свого тестя – польського короля, і врешті в припадку божевілля пронизує себе мечем.

Його брати, які задля миру на Русі відмовились од боротьби за владу, скрушно зітхають із небес:

Гліб:

Гіркотна повість... На усі літа.

Борис:

Нещастен той, кому престол – мета.

Інтерлюдія 3

Вергілію й Данте це добре відомо. Без політики людству не обійтись, але, по суті, однаково, чи править монарх, чи в країні демократія. Справа не в суспільному ладі, а в порядності очільників, їх богобійності, каже Данте.

І митцю слова треба пильнувати, як ти служиш вітчизні своїм хистом, мовить Вергілій. «Енеїду» йому замовили з урядових кіл, і він з натхненням узявся її творити. Проте, ще пишучи, став помічати: ідеї книги використовують для політики не з тими помислами. Так, пішов поголос, нібито її присвячено главі Римської держави Гаєві Октавіану Августові. На те нема ради; головне ж для письменника – чесно перед власною совістю виконати свою місію.

*А муза «Енеїди» полум'яна
осяяла і Рим, й Октавіана.*

«Ми ж тобі, Вікторе, допомагаємо й далі у виборі тем. Зараз перенесемось із Давньої Русі до Франції тих часів».

Драма «Осереддя Європи»

Після самогубства Святополка Окаянного великим князем Київським став Ярослав Мудрий. Часи його правління – вершина могутності Русі. З таким владарем шукали породичання чимало європейських монархів.

Княжна Анна Ярославна стала королевою Франції. Серед найціннішого, що взяла з Києва як посаг, було Євангеліє. На ньому вона й король Генріх дали шлюбну присягу. І протягом наступних століть королі Франції, сходячи на престол у Реймському соборі, давали коронаційну клятву на Руському (Реймському) Євангелії. Навколо нього й обертаються події цієї п'єси.

Минули роки – і на виданні вже дочка Анни Едігна. Завтра в палац у Санлісі поблизу Парижа має приїхати на заручини майбутній чоловік – нелюбий, неосвічений, грубий. Едігна вирішує втекти. Куди? На Русь!

О, скільки вона чула від мами про цю прекрасну країну, де все куди краще, ніж у Франції, – і люди, і міста, і церкви, і звичаї. Там кожен знає грамоту, а тут навіть королі неписьменні. Там усі русини гаряче побожні, а тут французи до віри теплохолодні. Там тримають свої тіла й оселі у чистоті, а тут... Воно й справді: на той час Франція була відсталою околицею Європи, а Русь де в чому вела перед.

Зібравши в клуночок простенькі пожитки, Едігна взяла із собою мамин подарунок – дзвінок. А свого духівника попросила принести Руське Євангеліє: нібито почитати перед заручинами, насправді ж – забрати в дорогу. Поночі вийшла з палацу непоміченою і пішла як знала – на Русь.

Але одного спекотного дня вона, здоровившись, задрімала. У сні почула чийсь глас: «Залишайся спасатися там, де, їдучи, одночасно почувеш кукурікання півня й гул дзвона». Того ж дня її підвозив селянин, що повертався з ярмарку. Коли проїжджали попри храм, почувся дзвін, а півень,

якого віз селянин, заспівав. Тож Едігна зійшла в цьому місці: у селі Пух, іще далеко-далеко від Русі – в Баварії.

Тут вона поселилася неподалік церкви, у великому дуплі старої липи. Так і жила в цій «келії» багато літ, молилася, навчала селян християнської віри, зцілювала їх, а згодом отримала від Бога дар провидиці: вказувала людям, де їхні пропали родичі та пропали речі. Ніхто, слід сказати, й не підозрював, що вона – королівна.

Трохи не щодня до житла Едігни шикувалася черга: хто з недугою, хто за порадою, а в когось пропажа... Ні з кого не брала грошей, тільки помолиться, розгорнувши Руське Євангеліє, – і знає, чим допомогти.

Та якогось дня в кінці черги вперше уgliedіла монаха.

Едігна:

*Я звикла вже до різних візитерів,
які заходять в ці глухі місця, –
все прості гречкосії й ликодери,
хоч виділа і рицаря, й купця...*

Кого ж прислав мені Господь тепера?

Тут бачу ледь не вперше я ченця.

Сугерій:

Хвала Христу! Я, сестро, брат Сугерій.

Теж із селян, а тут за посланця.

*В цьому липовім дуплі, як у печері,
живеш без королівського вінця –
тебе ж у всім виказують манери,
і вистачить почути пів слівця.*

*Хоча давно у цьому селі, в цьому лісі,
та був колись же і палац в Санлісі.*

Сугерій – радник і довірена особа короля. Йому давно донесли, де перебуває Едігна, але досі вона не була потрібна для політики. Тепер же про неї згадали: треба коронувати нового спадкоємця престолу, причому саме на Руському Євангелії, бо такою вже стала традиція.

Едігні вельми шкода розставатися з реліквією – то ж єдиний зв'язок із омріяною Руссю. Що вона без неї? А як же місцеві селяни? Вони ж вірять, нібито без Руського Євангелія не зможе Едігна ні зцілювати, ні вказувати на пропажі.

Та Сугерій легко знаходить ключик до її душі: виймає дзвоника, що подарувала матір-королева її брату Філіппові. Такого ж, як зберігається і в неї в келії. Син Філіппа Людовік, племінник Едігни, не зможе вступити на престол без цього Писання. Ця книга потрібна всій Франції, і не тільки тепер: на ній даватимуть присягу Богові королі в усі часи.

Едігна (віддає Сугерію Руське Євангеліє):

*Як на Русі й у цім-от пустирі,
хай б'ють в Парижі віри дзвонарі.*

Трагедія «Явлення Жанни д'Арк»

Минуло кілька сторіч, упродовж яких у Реймському соборі на Руській Біблії давали коронаційну присягу французькі самодержці. Але на початку XV віку, в ході Столітньої війни з Англією, Реймс був у руках загарбників, і король Карл Сьомий, зведений на престол в іншому місці й без традиційної Книги, вважався коронованим неправильно.

У 1429 році розпочала визвольний похід знаменита Жанна д'Арк. Вона йшла до короля – слава ж про неї бігла попереду: що є давнє пророцтво про юну дівчину з далекого села, яка спасе Францію. Король, хоч як це дивно, доручив сімнадцятилітній Жанні очолити війська, і під її проводом французи здобули кілька гучних перемог. Це стало переломом у війні. Реймс було визволено, тож Карл Сьомий коронувався як слід.

Однак Жанна потрапила в полон, її звинуватили в ересі й на окупованій території, у місті Руан, привселюдно спалили. Проте її обличчя люди не бачили, її голосу не впізнали. Все це відразу ж породило чутку: то спалили не Жанну...

Це була правда. Внаслідок складних домовленостей Жанна уникла страти; опинилася на визволених землях, стала дворянкою, вийшла заміж.

Але війна триває, і Жанна знову просить дозволу короля стати на чолі війська. Король дозволяє ї цього разу, вона знову здобуває кілька блискучих перемог. Причём особисто Жанна ніколи не бере до рук зброї, а щоразу перед боєм надсилає миролюбне послання до ворогів.

Жанна:

Брати мої! Бордо – ще у британців.

Які тут мури і які рови!..

Та не допоможуть ні вали, ні шанці,

позбудеться британець голови.

*Їх зверхника просила наостанці:
«Мечу дай спокій, Бога не гніви!
І хоч ми різних королів підданці, –
чи полководець хто, чи рядовий, –
зберімося подячливо круг Агнця⁷,
промовмо покаянні молитви...».*

(Ледь стримуючи сльози.)

*Та будуть ранені, убиті й бранці,
і будуть крики вдів на пів верстви...*

1-й воїн

Веди вперед!

2-й воїн

Готові ми до скону!

3-й воїн

У бій! У бій!

4-й воїн

За Францію й корону!

А тим часом «правильно коронований» Карл Сьомий уже потребує від Жанни куди більшої самопожертви. Бо придворні підлабузники йменують Карлом Звитяжцем *його*, звитяги ж здобуває – *Жанна*. Більш того, знову ставиться під сумнів правильність коронації: Реймс-бо звільнила французька рать під проводом Жанни, інквізиція ж потім – хай і на англійському боці – звинуватила її в ересі. А, по-друге, вона таки уникла страти тоді, в Руані. Отже, вирок залишається чинним, а вона, хоч і народна героїня Франції, – втікачка від правосуддя. Це теж кидає тінь на короля, на державу, на перемогу.

⁷ *Агнець* – Ісус Христос.

Вихід один: провести нове розслідування у справі ересі й скасувати попередній висновок інквізиції. Але, каже

Карл:

*...Щоб контрпроцес здійснити бездоганно,
слід перше... вас... спалити, мила Жанно.*

Вона – людина, вона – жінка, дарма що героїня, вона впадає у розпуку, в плач, але відразу опановує себе.

Жанна:

*Ні, я про інше. Годі вже про це.
Хай сплять. Хай відбудеться процес.
Нехай старий скасують вирок судді.
Потвердять: коронація – від Бога.
Та хай моє явлєння тих обудить,
котрих розворушить було незмога!..
Я знов явлюсь! Я кликну знов до бою!
Я рушу знов звитяжній війська! –
там, де забракне витязів-героїв.
Яка країна?? Чи доба яка??
Вестиму знов, незбройно, корогвою,
шаленого всідлавши громака⁸!*

Та королю до цього байдуже.

Карл:

Готові он єпископ і кюрé⁹.

⁸ Громáк – баский кінь.

⁹ Кюрé (франц.) – священник.

За чверть години Жанна вже помре.

Її спалили тут же, у дворі Буврейського замку, точно за протоколом і буквою закону.

...За декілька літ на новому судовому процесі у справі Жанни д'Арк із неї зняли обвинувачення в єресі. А 1920 року Католицька церква прилучила її до лику святих.

Інтерлюдія 4

В антракті до мене знову звертаються Данте і Вергілій.

Ми показали тобі п'єси з різних епох, кажуть вони. Колись твій народ, твоя вітчизна були в центрі світових подій, потім опинилися на узбіччі. Осторонь битого шляху ви й нині.

Данте:

*...Та часу незборима бистрина
ще ваше явить світові величчя.
Не королева буде, не княжна,
але вона – готов промовить тричі –
за ті століття ще воздасть сповна,
що вас не знали навіть і в обличчя.*

За якийсь час Русь-Україна, ставши самостійною, відстоявши себе та навівши лад у себе вдома, очолить нову Європу. Ви будете прикладом справжньої релігійності й навколо вас гуртуватиметься Старий світ.

Вергілій:

*Ти це скажи і правди не скриви...
Європа варта іншої глави,
її остання, отже, перспектива –
це спадок Кия, Щека і Хорива.*

Проте україноцентризм – це не зневага до інших. «...Ви повинні стати Європи віссю», але у ваших серцях має панувати любов і до інших народів. І не тільки до християнських, а й до мусульман. Адже вони теж, хоч і дещо по-другому, вірують у Єдиного Бога.

Зараз ми покажемо тобі ще дві п'єси – про яскраві спалахи такої любові між сповідниками християнства й ісламу в темряві середньовічного протистояння.

Трагедія «Сто тисяч»

На початку XIII століття Хорезм, як і всі держави Середньої Азії, впали під натиском монголо-татар (тоді ще язичників). Тож султан Джелалъ ад Дін вирішив створити мусульманську коаліцію проти загарбників. Поруч була того часу міцна Грузія, християнська країна. Щоб залучити до боротьби і її, султан посватався до грузинської цариці Русудани. Та відмовила йому, і Джелалъ ад Дін вирішив захопити Грузію й силоміць насадити в ній іслам.

У 1227 році військо султана Хорезму стояло під мурами Тбілісі. Град добре укріплено, тож, хоча мусульманська рать доволі численна, варто пошукати легшого шляху для перемоги, аніж довготривала осада.

До рук султанових посіпак потрапляє Юсуф, житель Тбілісі, мусульманин родом із Хорезму. Він – слава мусульманської поезії, та й за межі міста вибрався, щоб пошукати натхнення на природі. У Грузії – релігійна свобода: тут вільно діють не тільки різні християнські громади, а й ісламські та юдейські. Більше того, цар Давид спорудив тут свого часу палац ісламської поезії.

Те, що в горіоді є чимала магометанська громада, султанові на руку. Це, як кажуть тепер, може бути його «п'ята колона». От лише як передати їй свій наказ?

Джелалъ ад Дін (дає Юсуфові гаман грошей):

Це твій завдаток. Стан літератури

повинен бути клопотом султана.

Та маєм діло й іншої натури.

Крах цього міста вже ось-ось настане,

це розуміти мусить кожен дурень.

Але якщо там є магометани,

Аллаху вірні, не зрадливі шкури, –

відкрийте браму воїнам Корану.

Впадуть й без вас товсті тбіліські мури,

ми з кожним розквітаємось з колчана¹⁰,

ви ж – помрете ще гірше, ніж гяури¹¹.

...Юсуф переказав слова султана тбіліським одновірцям. Ні, не він одмикнув браму перед загарбниками. Інший. Але хорезмійці, увірвавшись у місто, зруйнували його й убили безліч мешканців. Загинула й кохана Юсуфа Тамара. Тож він у великій печалі: почуває себе негідником, який за любов, дружбу й славу, що зажив у цьому граді, відплатив чорною невдячністю.

Колеги-поети намагаються переконати його в протилежному. «А якби ти не переказав повеління султана, чи було б краще? Тбілісі хорезмійці все одно здобули б, а нас, мусульман, скарали б як зрадників ісламу». – «Така вже вона, доля творчої людини: виконувати замовлення можновладців. І ти, Юсуфе, такий, як усі». – «Та й узагалі, пора кінчати з віршами про кохання і природу. Час оспівувати ненависть і смерть. Вийди-но з двірця в місто і подивись, як насаджується наша віра у Тбілісі».

На ці слова до палацу мусульманської поезії заходить Кир-Малік, султанів полководець. Він розшукує Юсуфа, найталановитішого з-поміж місцевих поетів-мусульман.

«Річ от у чім. Завоювання столиці Грузії – не мета хорезмійців. Мета – уведення її жителів в іслам. На міст, що з'єднує два береги річки Курá, покладено ікони Ісуса й Марії. Хто ступить на них, зневаживши отак християнські реліквії, проходить до мечеті, приймає іслам і залишається жити, хто ж ні – тут-таки позбавляється життя й тіло його скидають у річку. А султан за тим спостерігає поруч: його трон поставлено замість купола на християнському соборі.

¹⁰ *Колчán* – сумка на стріли.

¹¹ *Гяури* – зневажлива назва немусульман.

Так от, Юсуфе, справи йдуть зовсім кепсько. Вже понад сто тисяч християн скинуто в Куру, а прийняти нашу віру згодилося лише декілька. Тож володар, дивлячись на це, впав у тяжку журбу. Піди до нього, розпочни писати велику книгу про великого Джелаль ад Діна, про його славетні подвиги – і дух його піднесеться. Ми поклопочемося про твою славу: ти будеш новим Фірдоусі, твоя книга – новою “Шах-намé”, але наш султан у ній – має бути новим Рустéмом¹². Гляди, доля мусульман Тбілісі знову залежить від тебе».

І Юсуф пішов до султана.

Джелаль ад Дін був кривавим деспотом, але далеко не дурною людиною. «Я знаю, – каже він до поета, – що зведені мною мечеті колись перетворяться на прах, золоті дукати з моїм ім’ям пощербляться й затруться, і лиш ідеї – вічні, тільки справжня поезія – неминуща. Напиши про мене так, як ти вмієш, – і мене, й тебе чекає безсмертя».

Юсуф (з натугою, пересилуючи себе):

*Я... мав би... розпочати цю поему...
що мала би рівнятись «Шах-наме», –
величні образи, велична тема,
моє над всіх поетів реноме,
і возхвалить новітнього Рустема...
Перід згадаю смерть твого гарему.
То буде оповідання пряме.*

Бо добре відомо, як під час війни в Індії султанове військо мусило відступати, і щоб гарем не заважав при цьому, Джелаль ад Дін дав наказ

¹² Класик персько-таджицької літератури Фірдоусі (XI–XII ст.) створив національний поетичний епос «Шах-наме» («Книга царів»), головний герой якого – благородний витязь Рустам (Рустем).

знищити всіх своїх жінок – дружин, сорок наложниць, а крім того, й маленьку дочку та стареньку матір.

*Їх наказав втопити – їх втопили,
Аллаха прославляючи щосили.*

А ще був випадок, коли рухатися вперед заважали численні поранені воїни султана, тож він вирішив позбутися й такого тягаря: кожен неушкоджений солдат повинен був убити свого пораненого родича.

*Ти наказав – і голови стяли,
Аллаху не затримавши хвали.*

«Це лиш два епізоди твоїх злодіянь, султане. Ти знищував безліч людей, своїх і чужих, під приводом боротьби проти невірних. Але щоб вирізати цілі народи, як тепер у Грузії, – такого ще не було. І ти бачиш твердість християн».

*Єднання в вірі не здобуть мечами:
боронять віру не лише джигіти.
Ми переможем де-не-де часами,
та й ті побіди ще розвіє вітер...
У мене на душі важезний камінь,
бо відплатив же зрадою сусіду.
Аллах із ними в нас – Один й Той Самий,
і я по їхньому ступаю сліду.*

Юсуф спустився додолу, підійшов до мосту з іконами і приєднався до християн.

Трагедія «Червоне й зелене»

Ця п'єса – про святого Православної церкви Пахомія Руського, який жив у XVIII столітті.

Ще підлітком його захопили в полон татари, що напали на Полтавщину, і продали в рабство багатому туркові Сулейману. Велося Прокопові – так звали тоді нашого героя – непогано: за добру вдачу й працьовитість хазяїн полюбив його і навіть захотів усиновити (своїх дітей не мав). Але з однією неодмінною умовою: Прокіп мусить прийняти мусульманство. Проте ревний християнин і слухати не бажав, тож бувало куштував за це й нагаїв.

Та от одного разу Прокіп захворів, узялася гарячка і він утратив свідомість. Коли прокинувся – не міг зійти з дива: лежить не на грубій нетесаній лаві, а в перинах на ліжку, і не в дранті, а в зелених атласних одежах. Сулейманові служниці підносять йому вишукані наїдки й напої.

Ще не отямився – аж тут і мулла Мустафа, який не раз заводив з ним мову про іслам. Невже знов буде правити своєї? Ба ні, каже мулла: ти від учора – вже магометанин.

Мустафа:

*Авжеж, учора був у тебе жар,
й проголосив ти, без намóвок, просто,
без на́хвалок, без примусу, без кар...*

Прокіп:

Мені вже знову гаряче і млосно...

Мустафа:

...Шаха́ду¹³ ти прорік. Аллах акбар!

Ти – мусульманин. Ти – Алі.

¹³ *Шахада* – визнання віри в ісламі: «Немає Бога окрім Бога, а Магомет – пророк Його». Якщо людина промовила це при свідках-мусульманах, то вже вважається мусульманином.

(До служниць)

Заносьте!

С л у ж н и ц і вносять столика з письмовим начинням.

Ось і папір, перо і каламар.

А ось щасливий Сулейман-паша

все підписом скріпити поспіша.

Одначе Прокіп залишається на своєму. «Відцуратися шахади означає зраду ісламу й карається смертю!» – кричить мулла. «Геть! Геть звідси!» – вигукує Сулейман. Прокіп мерщій тікає й так уникає страти.

Він знаходить притулок на святій горі Афон, стає ченцем з ім'ям Пахомій. Сімнадцять років спасається в молитві й покірності, та все гризе його думка: а що як і справді, хай навіть у хворобливій нестямі, зрадив Христа і прийняв іслам? Тож час від часу просить ігумена обителі відпустити назад у те місто, де був рабом у паші, й загинути, засвідчуючи: він – християнин.

Урешті йому це дозволяють, але з умовою: проповідуватимеш християнство першому ж мусульманину, якого зустрінеш. А в тодішній Османській імперії такий вчинок обов'язково карався смертю.

На польовому шляху трапився йому хлопчик, який ішов до монастиря с'уфіїв. Це ті мусульмани-містики, що прихильно ставляться й до інших релігій, котрі сповідують Єдиного Бога, – юдаїзму і християнства.

Пахомій:

Я ж у дорозі християнську віру

тобі повім, хоч це тобі й чуже.

Бог є один.

Хлопчик:

*В цім довіряюсь піру¹⁴,
він так нас вчить і віру стереже.*

Пахомій (здивовано):

А Божий Син умер за нас в офіру.

Хлопчик:

Покірним Богу¹⁵ це не байдужé.

Пахомій (спантеличено):

*Себе Ісус приніс у жертву щиру,
Але воскрес.*

Хлопчик:

Іса¹⁶ живий!

Пахомій (вражений):

Невже?!

Ти віриш так, як це сказав допіру?

Хлопчик:

Й так молилось, арабською лише.

Вони розмовляючи йшли дорогою до суфійського монастиря, і Пахомій дізнавався про мусульманство дедалі більше несподіваних для себе речей. Адже насправді ці дві релігії мають дуже багато спільного, проте віковична ворожнеча «гяурів» і «агарян» затьмарює цю обставину. Люди часто мають викривлені думки про віру інших, і це під'юджує до дальшого ненависництва.

У монастирі саме святкували Маулід – Різдво пророка Магомета. Суфії відзначають його з деякими запозиченнями із християнства: свічкова хода,

¹⁴ Пір – духовний наставник.

¹⁵ Покірні Богу – сповідники ісламу. Слово «іслам» арабською означає «покора Богу».

¹⁶ Іса – так у Корані зветься Ісус (не Син Божий, як вірують християни, а найбільший пророк).

портрет матері Магомета й таке інше. Це ще більше вразило християнського ченця.

Суфійський старець Ібрагім запрошує Пахомія до столу.

Пахомій:

*Смачний ваш хліб, не дам ні в чому гани,
хоч наш заміс і випічка любіші.*

Ібрагім:

*А збіжжя, брате, із одного лану,
млини лиш різні та ще різні діжі.*

Дедалі більше доходить Пахомій думки: незважаючи на відмінності у вченнях, послідовники обох релігій мають жити в любові та взаємній повазі. Старець же тільки наводить йому слова мусульманської мудрості.

Ібрагім:

*«Знай, не проста-бо місія оця:
Ити у світ об'єднують серця».*

Але Пахомію не судилося стати проповідником любові до іновірців. Хоч і вночі, хоч і в далекій обителі, та його все ж упізнали й тут-таки донесли владі: «Онде – зрадник ісламу».

Мустафа:

Відступникові – голову на плаху!

Я н и ч а р и зв'язують П а х о м і я і виводять.

Ібрагім:

А він – святий. Святий! Хвала Аллаху!!

Заключні глави

Лаштунки на велетенській сцені закрились – і на них раптом виткалися золоті письмена: грузинською, вірменською, арабською, гінді... Я спитав ангела-охоронця, що вони значать, та десь із вершин світотвору пролунало, мов розкіт грому: «Усі одно ви у Христі Ісусі».

Якщо куліси закрилися, а напис наче підсумував усе побачене, то я вирішив, що мандрівку потойбіччям завершено. Та ба, ні: на закінчення мене чекало ще одне видіння. Ангел повідав – то будуть святі різних конфесій і народів, які загинули на моїй рідній Волині¹⁷.

*Тож він – обабіч руки в далину:
«Он ті твою величать країну».*

*В цім обширі, предивнім людським зорам,
де злосвітло – всякої години,
де начебто й не місце сяють зорям,
угледів я в іскристім ряснотинні
щось погляду гарніш за лабрадори¹⁸ –
пульсуюче сузір'я темно-синє...
Ті вогники були в польоті скорі,
вже обриси вбачались у промінні...
Я ждав, коли мій ангел заговорить,*

¹⁷ Історична Волинь обіймає також Холмщину (нині в Польщі), де був стародавній гóрод Волинь, та Берестейщину (тепер у Брестській області Білорусі).

¹⁸ *Лабрадори* – рід коштовних каменів.

бо упізнав у них своїх, русинів!

Це летить сонм православних святих Холмщини, які полягли від рук поляків – фанатичних римо-католиків. Так виблискуючи, співають православну службу – акафіст, або ж несідален, перед Холмською іконою Богородиці, моляться за мир і єднання народів, за взаємне прощення.

*Вони іще співали несідален,
аж ген із неозорого довкрузжся,
притьмóm-притьмóm із глибоченних далей,
навстрічу-ввись угодникам з Забужжя
летіло інших душ ясніх чимало.
Той хор співав (либонь, що кілька дюжин) –
ішла луна з вершин аж до підвалин,
а з їх грудей вилонювались ружі
й самі собою у вінця складались.*

Це з другого боку летить сонм римо-католицьких святих Волині: ті, хто поліг від рук православних українців. Вони співають католицьку службу – хресну дорогу, так само прохають у Бога миру, єднання, взаємного прощення обох народів.

*Як стихився і цього сонму спів,
й на ока змиг не припинивши лету,
клич суті їх з'єднатись їм велів.*

Святі двох народів і двох конфесій злилися з безліччю інших небожителів, які вічно й безперестанно служать Усевишньому тут, на Небесах, літургію ангельських чинів. Анголи поділяються на різні розряди (чини), кожен має своє особливе служіння, і кожен восхваляє Творця по-

своєму. Завершується служба піснею Пресвятої Богородиці, Яка вища за всіх янголів, і відправа починається знов, але мені вже не чутна.

*Я все глядів на те лучисте гір'я,
та більше не лунало із-над хмар.
Не знаю, скільки простояв з тих пір я,
та, видно, вже замкнувсь коштовний лар...*

Так, тепер уже кінець моїй подорожі потойбічними світами. Ангел-охоронець ще раз нагадав: «Повернувшись на землю, маєш описати все побачене. Щоби люди надихалися діяннями небожителів, аби, зводячи нову Русь-Україну, ставлячи її в осереддя нової Європи, ставили у її центр Христову віру».

Янгол опустил мене на землю і рушив назад. Розглянувшись, побачив я, що стою... посеред Софії Київської, а навколо на стінах – зображення тих, хто нині живе на Небесах. Над вівтарем – величний образ Діви Марії, котрий зветься Орánтою, Нерушимою Стіною. Кажуть, доки в нашій столиці возноситься сей храм із непорушною іконою Богоматері, доти кріпитиметься Київ, Русь і світ.

**Прочитати «Діяння небожителів» повністю можна
в електронній бібліотеці «Чтиво» за посиланням:**

https://chtyvo.org.ua/authors/Hrebeniuk_Viktor/Diiannia_nebozhyteliv/

Див. також статтю «Діяння небожителів» у Вікіпедії

Літературно-художнє видання

Гребенюк Віктор Іванович
ДІЯННЯ НЕБОЖИТЕЛІВ

Епічна містерія

Адаптоване видання

Редактори *Л. С. Пащук, Н. М. Костусяк*

Художнє оформлення *Н. О. Паламарчук*

Віктор Гребенюк, який друкується також під псевдонімом Брат Віктор, народився 1959 року в Луцьку. Випускник Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (редактор наукової літератури) та Волинської духовної семінарії УПЦ КП. Усе життя – у видавничій справі й журналістиці.

Автор першого у вітчизняному письменстві великого поетичного епосу «Діяння небожителів» (Міжнародна літературна премія ім. Пантелеймона Куліша за 2015 рік), першого художнього твору про європейський з'їзд монархів – поеми «Європа. Луцьк. 1429-й», збірок духовної короткої прози «Тетрамерон» (Премія ім. Агатангела Кримського за 2014 рік), «“Ефект Вертера” та інші новели» (кілька нагород за окремі твори), зачинатель римованих акафістів у нашій сакральній літературі. Автор-укладач героїчного епосу Русі-України «Златоплуг» (на київському циклі билин).

Член Спілки християнських письменників України.